

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΗΓΗΣ

Εξετάσεις της 22ας Μαΐου 2009

ΟΜΑΔΑ Β' ΘΕΜΑ Β1

Συνδυάζοντας τις ιστορικές γνώσεις σας και τις πληροφορίες των παραθεμάτων που σας δίνονται, να αναφερθείτε στα **οφέλη** της Ελλάδας από τους **Βαλκανικούς πολέμους**, αλλά και στα **προβλήματα** που προέκυψαν από την **ενσωμάτωση των νέων περιοχών** στον εθνικό κορμό.

Μονάδες 25

Κείμενο Α

Μολονότι η Ελλάδα βγήκε υπερχρεωμένη από τους Βαλκανικούς Πολέμους, η ελληνική οικονομία έδινε κάποια σημεία ανόρθωσης, οφειλόμενα ίσως στην αναθέρμανση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος μετά τη γενική ευφορία που δημιούργησαν οι σαρωτικές στρατιωτικές επιτυχίες, επιτρέποντας στον ελληνικό λαό να ατενίζει το μέλλον με πρωτόγνωρη αισιοδοξία. [...]

Ό,τι συνέβαλε τα μέγιστα στο κλίμα σιγουριάς και αισιοδοξίας ήταν ο ενθουσιασμός για τις στρατιωτικές επιτυχίες. [...] Η παραγωγική δυνατότητα όσων περιοχών προσαρτήθηκαν και η παρεπόμενη επέκταση της εσωτερικής αγοράς ασφαλώς προοιωνίζονταν λαμπρό μέλλον. [...]

Επιπλέον, οι στρατιωτικές επιτυχίες υπαγόρευαν τη διαρκή πολεμική ετοιμότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων για την προάσπιση των νέων εδαφών, αφού τόσο η Τουρκία όσο και η Βουλγαρία δεν θα αποδέχονταν μάλλον τις εδαφικές τους απώλειες. Η επέκταση όμως της αμυντικής θωράκισης της Ελλάδας αναπόφευκτα καταπονούσε την οικονομία της.

Γεώργιος Β. Λεονταρίτης, Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1917-1918, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000, σσ. 238-239

Κείμενο Β

[...] Το 1913 η ύπαιθρος της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης έμοιαζε περισσότερο με την νοτιοελλαδική ύπαιθρο των αρχών του 19ου, παρά με εκείνη των αρχών του 20ού αιώνα. Εκτεταμένα έλη κάλυπταν τις πεδινές περιοχές, η ελονοσία ενδημούσε, η πληθυσμιακή πυκνότητα ήταν χαμηλή. Κυρίαρχη μορφή ιδιοκτησίας ήταν τα τσιφλίκια, που συνδυάζονταν με την ημινομαδική κτηνοτροφία. Η οικονομία των νέων επαρχιών αντιμετώπιζε πρόσθετα προβλήματα κι απ' το γεγονός ότι έως τότε ήταν προσανατολισμένη προς τα οικονομικά και πολιτικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τα οποία είχε αποκοπεί. Επιπλέον, στις νέες βόρειες επαρχίες κατοικούσε ένα μωσαϊκό από διαφορετικές φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες. [...]

Αλέξης Φραγκιάδης, Ελληνική Οικονομία 19ος – 20ός αιώνας, Νεφέλη, Αθήνα 2007, σσ. 127-12

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1) Καταρχάς διαβάζουμε πολύ προσεκτικά την εκφώνηση της ερώτησης και υπογραμμίζουμε τα κύρια σημεία της – ζητούμενα (βλ. εκφώνηση).

2) Στη συνέχεια σκεφτόμαστε και εντοπίζουμε σε ποιο κεφάλαιο του σχολικού εγχειριδίου αναφέρονται οι πηγές και αν υπάρχει πιθανότητα να συνδυάζονται διάφορα υποκεφάλαια. Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι πηγές σχετίζονται με το Γ' κεφάλαιο (Οι οικονομικές εξελίξεις κατά τον 20^ο αιώνα) σελ. 49 που συνδυάζεται με τις πληροφορίες της σελίδας 46 για την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης.

3) Ξεκινούμε με μία μικρή εισαγωγή. Στην περίπτωσή μας για τους Βαλκανικούς πολέμους (πληροφορίες υπάρχουν διάσπαρτες και σε άλλα κεφάλαια του βιβλίου όπως και στην Ιστορία Γενικής Παιδείας).

4) Προχωρούμε στην κυρίως ανάλυση απαντώντας στα ζητούμενα (**οφέλη και προβλήματα από την ενσωμάτωση των νέων περιοχών από τους βαλκανικούς πολέμους**). Μπορείτε να προχωρήσετε στην ανάλυση με τη μέθοδο της παράθεσης ή της σύνθεσης αρκεί να τονίζετε που αναφέρεστε κάθε

φορά (στο ιστορικό εγχειρίδιο, στο πρώτο παράθεμα – πηγή ή στο δεύτερο). Καλόν είναι να απαριθμείτε τα επιπλέον στοιχεία και να αναφέρετε οπωσδήποτε εντός παρενθέσεως το τεκμήριο (λέξη κλειδί ή φράση της πηγής).

5) Από τη στιγμή που έχετε στη διάθεσή σας δύο διαφορετικά παραθέματα οφείλετε και να τα συγκρίνετε (π.χ. σε τι διαφέρουν ή αν αλληλοσυμπληρώνονται).

6) Κλείνετε με έναν επίλογο (εδώ μπορείτε να καταφύγετε στην κατακλείδα της αντίστοιχης παραγράφου του σχολικού εγχειριδίου).

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Εισαγωγή:

Η Ελλάδα μετά τους δύο βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) και με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγ. 1913) ενσωμάτωσε στον εθνικό κορμό της νέες περιοχές (Ηπειρο, Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, Νησιά του Αιγαίου, Κρήτη).

Κυρίως Θέμα:

Όπως πληροφορούμαστε από το σχολικό εγχειρίδιο (σελ.49) το κόστος των Βαλκανικών πολέμων ήταν σημαντικό, δεν κλόνησε όμως την εθνική οικονομία, όπως συνέβαινε με τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις του 19ου αιώνα. Επιπλέον, στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα βγήκε ιδιαίτερα κερδισμένη από τον πόλεμο. Ενσωμάτωσε πλούσιες περιοχές (Ηπειρο, Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, Νησιά του Αιγαίου, Κρήτη) και εκατομμύρια νέους κατοίκους. Τα εδάφη της αυξήθηκαν κατά 70% περίπου (από 65.000 σε 108.800 τετρ. χλμ.) και ο πληθυσμός της κατά 80% (από 2.700.000 σε 4.800.000 κατοίκους). Το κυριότερο όμως ήταν οι νέες οικονομικές προοπτικές. Τα νεοαποκτηθέντα εδάφη ήταν ως επί το πλείστον πεδινά και αρδευόμενα, πράγμα που δημιουργούσε άριστες προοπτικές για τη γεωργική παραγωγή. Το κύριο πρόβλημα ήταν η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις περιοχές αυτές. Στη σχετικά ομοιογενή Ήπειρο, για παράδειγμα, δίπλα στους 166.000 Έλληνες υπήρχαν, το 1914, 38.000 μουσουλμάνοι (αλβανικής κυρίως καταγωγής) και μερικές χιλιάδες Εβραίοι. Οπωσδήποτε όμως, η Ελλάδα έγινε υπολογίσιμη πλέον δύναμη και η εμπιστοσύνη που ενέπνεε στις αγορές χρήματος και πιστώσεων αυξήθηκε σημαντικά.

Τις πληροφορίες αυτές ενισχύουν τα δύο παραθέματα πηγών που έχουμε στη διάθεσή μας. Και τα δύο αποτελούν αποσπάσματα δευτερογενών πηγών (σύγχρονη βιβλιογραφία) και αντλούνται από μονογραφίες που εκπονήθηκαν από έλληνες ιστορικούς των ημερών μας (Γ. Λεονταρίτης και Α. Φραγκιάδης). Από τον τίτλο των μονογραφιών κατανοούμε ότι η μεν πρώτη ασχολείται με την συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και η δεύτερη, πιο ειδικά, με την οικονομία του Ελληνικού κράτους. **Συγκρίνοντας** τα δύο παραθέματα διαπιστώνουμε ότι το πρώτο τονίζει κυρίως τα οφέλη που αποκόμισε η Ελλάδα από τους Βαλκανικούς πολέμους και τα συγκρίνει με τα οικονομικά κυρίως προβλήματα που δημιουργήθηκαν, ενώ το δεύτερο εστιάζει, θα λέγαμε πρωτίστως, στα προβλήματα που ανέκυψαν με την ενσωμάτωση των νέων περιοχών.

Πιο συγκεκριμένα το πρώτο παράθεμα επιβεβαιώνει ότι τα οφέλη των βαλκανικών πολέμων υπερεπεβόησαν σαφώς των προβλημάτων. Πρώτο όφελος παρουσιάζεται το κλίμα αισιοδοξίας που είχε ανακύψει στο ελληνικό λαό από τις νίκες των Βαλκανικών πολέμων («κλίμα σιγουριάς... ήταν ο ενθουσιασμός για τις στρατιωτικές επιτυχίες») γεγονός που αναθέρμανε την εμπιστοσύνη των πολιτών στο κράτος και βελτίωνε την οικονομία («η ελληνική οικονομία έδινε κάποια σημάδια ανόρθωσης»). Δεύτερον οι νέες περιοχές, όπως αναφέραμε και παραπάνω, ήταν πλούσιες σε γεωργική παραγωγή και επιπλέον διευρυνόταν η αγοραστική δύναμη με την ενσωμάτωση νέων πληθυσμών και επεκτεινόταν το

ελληνικό εμπόριο στα νέα εδάφη («η παραγωγική δυνατότητα... και η... επέκταση της εσωτερικής αγοράς...προοιωνίζαν λαμπρό μέλλον»).

Από την άλλη μεριά όμως το πρώτο παράθεμα αναφέρει ότι προέκυπταν και κάποια προβλήματα. Καταρχήν πληροφορούμαστε ότι η Ελλάδα «βγήκε υπερχρεωμένη» από τους Βαλκανικούς πολέμους και δεύτερον ο ελληνικός στρατός έπρεπε να βρίσκεται σε πολεμική ετοιμότητα για να προστατέψει τα νέα εδάφη από τους προηγούμενους κατόχους τους που δεν συμφωνούσαν με την συνθήκη του Βουκουρεστίου («τόσο η Τουρκία όσο και η Βουλγαρία δεν θα αποδέχονταν μάλλον τις εδαφικές τους απώλειες»). Η ανάγκη όμως για συνεχή πολεμική ετοιμότητα και οι συνακόλουθες πολεμικές δαπάνες για άμυνα είχαν ισχυρό αρνητικό αντίκτυπο στα οικονομικά της Ελλάδας («Η επέκταση της αμυντικής θωράκισης... καταπονούσε την οικονομία της»).

Τα προβλήματα που παραθέτει η πρώτη πηγή έρχεται να συμπληρώσει το κείμενο της δεύτερης πηγής. Σε αντίθεση, θα λέγαμε, με αυτά που αναφέρει το σχολικό εγχειρίδιο ο συγγραφέας της Α.Φραγκιάδης μας πληροφορεί ότι οι νεοαποκτηθείσες περιοχές είχαν χαμηλότερη ανάπτυξη σε σχέση με την Παλαιά (Νότιο) Ελλάδα («η ύπαιθρος...έμοιαζε με την νοτιοελλαδική ύπαιθρο των αρχών του 19^{ου} ...αιώνα»). Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε ότι μεταξύ των νέων περιοχών (Ηπειρο και Μακεδονία) αναφέρεται και Θράκη η οποία όμως δεν περιήλθε στην Ελλάδα το 1913 αλλά στην Βουλγαρία μέχρι το 1919.

Ως βασικά προβλήματα αυτής της χαμηλής ανάπτυξης στις νέες περιοχές που προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα αναφέρονται από την δεύτερη πηγή: (1) Η έλλειψη αποστραγγιστικών και εγγειοβελτιωτικών έργων στα πρώην εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας («εκτεταμένα έλη κάλυπταν τις πεδινές περιοχές»). (2) Οι θανατηφόρες αρρώστιες («η ελονοσία ενδημούσε»). (3) Η δημογραφική έλλειψη («η πληθυσμιακή πυκνότητα ήταν χαμηλή»). (4) Οι οθωμανικοί θεσμοί ιδιοκτησίας και τα τσιφλίκια με συνακόλουθη ύπαρξη κολίγων («κυρίαρχη μορφή ιδιοκτησίας ήταν τα τσιφλίκια») σε συνδυασμό με την κτηνοτροφία που ήταν «ημινομαδική», βουκολικοί πληθυσμοί δηλαδή χωρίς μόνιμη κατοικία. (5) Ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα ήταν ότι το εμπόριο στις περιοχές αυτές γινόταν με πόλεις όπως η Κωνσταντινούπολη και η Αδριανούπολη που ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία και με την προσάρτηση είχε σταματήσει. Επιπλέον οι πληθυσμοί των νεοαποκτηθέντων περιοχών ήταν συνδεδεμένοι πολιτικά (Οθωμανοί υπήκοοι) με την Οθωμανική αυτοκρατορία. («η οικονομία των νέων επαρχιών ... ήταν προσανατολισμένη προς τα οικονομικά και πολιτικά κέντρα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας») (6) Τέλος ένα ακόμη πρόβλημα ήταν, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η ύπαρξη ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις «Νέες Χώρες» (« ένα μωσαϊκό από διαφορετικές φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες»).

Ως αντιστάθμισμα στα παραπάνω προβλήματα πρέπει να πούμε ότι, όπως αναφέρει το σχολικό εγχειρίδιο (σελ. 46), ένα επιπλέον θετικό στοιχείο που ενισχύει τα οφέλη των Βαλκανικών πολέμων ήταν η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό -για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

Επίλογος

Κλείνοντας θα λέγαμε ότι παρά τα προβλήματα η χώρα ήταν έτοιμη να αφιερωθεί στο δύσκολο έργο της ενσωμάτωσης των νέων περιοχών, όταν ξέσπασε, το καλοκαίρι του 1914, ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος που οδήγησε την Ελλάδα σε νέες πολεμικές και πολιτικές περιπέτειες με αποκορύφωμα τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ **για το είδος των πηγών και την κατάταξή τους**

1) Κατάταξη πηγών

A) Οι πηγές διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες.

Άμεσες είναι:

α. Τα κείμενα που προορίζονταν να υπηρετήσουν συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς: **Οι συνθήκες, η νομοθεσία, τα έγγραφα (δημόσια και ιδιωτικά), οι πολιτικοί λόγοι, τα πολιτικά φυλλάδια, οι επιστολές.**

β. **Οι επιγραφές, οι πάπυροι, τα νομίσματα, οι επιστολές, οι σφραγίδες.**

γ. **Τα μνημεία** (από τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης ως τα τείχη της αρχαίας Πλάταιας και της Κωνσταντινούπολης).

δ. Το **ακουστικό και οπτικό υλικό της εποχής μας** (φωτογραφία, κινηματογράφος, εγγραφές σε δίσκο ή μαγνητοταινίες).

Έμμεσες πηγές είναι:

α. **Τα ιστοριογραφικά κείμενα, οι χρονογραφίες, τα αγιογραφικά κείμενα.**

β. **Τα απομνημονεύματα.**

γ. **Ο Τύπος (εφημερίδες, περιοδικά).**

δ. **Τα έργα της λογοτεχνίας.**

Όλες οι γραπτές πηγές δεν έχουν την ίδια αξία και η αξιοπιστία τους εξαρτάται από την προσωπικότητα του συγγραφέα, το χαρακτήρα της συγγραφής, τη χρονική απόσταση από το γεγονός που ιστορείται.

B) Κατά άλλους ιστορικούς οι ιστορικές πηγές χωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

Πρωτογενείς, οι οποίες είναι **πρωτότυπο υλικό που δημιουργήθηκε την ίδια εποχή (μέρα/ες, μήνα/ες, έτος/η) κατά την οποία λάβαινε χώρα το υπό εξέταση ζήτημα (θέμα ιστορικής έρευνας) αλλά από πρωταγωνιστές ή αυτόπτες μάρτυρες.** Παραδείγματα πρωτογενών πηγών είναι τα επίσημα έγγραφα (νόμοι, δικαστικές αποφάσεις, αναφορές επιτροπών και συμβουλίων, πρακτικά συνεδριάσεων ομοσπονδιών κ.τ.λ.), προσωπικά στοιχεία (ημερολόγια, γράμματα, αυτοβιογραφίες κ.τ.λ.), προφορικά/ παραδοσιακά στοιχεία (μύθοι και παραδόσεις, καταθέσεις αυτόπτων μαρτύρων, συνεντεύξεις ομιλίες), εκδόσεις (βιβλία, δημοσιευμένα άρθρα, εφημερίδες), φυσικά μνημεία (κτίρια, στάδια, αγάλματα κ.τ.λ.).

Δευτερογενείς πηγές, οι οποίες είναι **πληροφορίες που δημιουργήθηκαν από πρόσωπα που δεν ζούσαν την εποχή για την οποία γράφουν ή που δεν είχαν άμεση σχέση με τα γεγονότα που αναφέρουν.** Παραδείγματα δευτερογενών πηγών είναι βιβλία, εγχειρίδια, άρθρα εφημερίδων, εγκυκλοπαίδειες, κινηματογραφικές ταινίες κ.τ.λ.

ΑΣΚΗΣΗ
ΘΕΜΑ Β2 (Εξετάσεις 2008)

Αφού αξιοποιήσετε τις πληροφορίες από το ακόλουθο κείμενο και τις συνδυάσετε με τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφέρετε:

α. Γιατί δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη;

Μονάδες 10

β. Ποια μέτρα πήρε η ΕΑΠ για την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων;

Μονάδες 15

Κείμενο

Οι ελληνικές κυβερνήσεις εγκαθιστούν τους πρόσφυγες κυρίως στις πιο εύφορες ελληνικές χώρες, στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, είτε αγροτικά είτε αστικά. Επιδιώχθηκε πρώτα ν' αποκατασταθούν στις περιουσίες που είχαν εγκαταλείψει οι Τούρκοι, αλλά, επειδή οι οικισμοί ήταν συγκριτικά λίγοι κτίστηκαν εκατοντάδες νέοι συνοικισμοί, ορισμένοι από τους οποίους αργότερα εξελίχθηκαν σε αξιόλογα οικονομικά κέντρα. Οι κυβερνήσεις τους δίνουν γαίες και τα πρώτα μέσα και ζώα για την καλλιέργεια της γης. Στις χώρες αυτές ιδίως προβαίνουν ακόμη στην εκτέλεση μεγάλων έργων πολιτισμού, ανοίγουν δρόμους, κατασκευάζουν γέφυρες, εκτελούν μεγάλα λιμενικά έργα· επίσης εκτελούν μεγάλα εγγειοβελτιωτικά και αρδευτικά έργα, κυρίως σε τρεις περιοχές, στις πεδιάδες των Σερρών, της Δράμας και της Θεσσαλονίκης: διευθετούν προς όφελος της γεωργίας κοίτες χειμάρρων και μεγάλων ποταμών, όπως του Αξιού, του Στρυμόνα κλπ., που με τις πλημμύρες τους νέκρωναν τις παρόχθιες γαίες σε μεγάλο βάθος, αποξηραίνουν λίμνες [...] και τις γαίες τις παραδίδουν σε ακτήμονες πρόσφυγες και γηγενείς. Έπρεπε ακόμη να γίνουν εξυγιαντικά έργα, για να καταπολεμηθούν οι ελώδεις πυρετοί, ο τύφος, η φυματίωση, να ιδρυθούν ιατρικοί σταθμοί, φαρμακεία κλπ. Τα μεγάλα αρδευτικά έργα μεταβάλλουν την ανάγλυφη όψη της Μακεδονίας και προκαλούν το θαυμασμό των πολιτισμένων λαών.

Απ. Βακαλόπουλος, Νέα Ελληνική Ιστορία, σσ. 383-385

(ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: στην απάντηση να ξεχωρίζουν με την αρίθμηση τα δύο ερωτήματα. Εδώ αντιστρόφως θα αντλήσετε στοιχεία από την ίδια πηγή για το κάθε ένα ξεχωριστά ερώτημα. Θα δείτε δηλαδή ποια στοιχεία της πηγής ταιριάζουν στο πρώτο ερώτημα και ποια στο δεύτερο.)

ΓΕ.Α. Ν. Μουδανιών
Δημήτρης Κουρμπέτης
Φιλολόγος